

SLIMERFGOED.BE

Slim aan de slag met schoolerfgoed
Sessie 'Bewaren van schoolerfgoed: ja, maar hoe?'
Gits (Dominiek Savio), 29 september 2021

PROGRAMMA

11.00 u.

Bezoek aan de site van Dominiek Savio, met getuigenissen

12.30 u.

Broodjeslunch

13.30 u.

Welkom en terugblik op de Slimerfgoed-proeftuin 'Buitengewoon waardevol' (Philip Vanneste, Groep Gidts)

13.50 u.

Slimerfgoed.be: inleiding (Carine Dujardin en Joris Colla, KADOC-KU Leuven)

14.20 u.

Het maatschappelijke belang en de onderzoekswaarde van het erfgoed van Dominiek Savio (prof. dr. Pieter Verstraete, KU Leuven)

14.45 u.

Koffiepauze

15.00 u.

Voorstelling van de resultaten van de Slimerfgoed-proeftuin 'Buitengewoon waardevol' (Aline Verbeeck, Erfgoedcel TERF - Joris Colla, KADOC-KU Leuven)

15.40 u.

Voorstelling van het erfgoedproject 'De wereld binnen handbereik', gericht op de waardering en valorisatie van de collectie-Spermalie (Ina Verrept, Erfgoedcel Brugge)

16.10 u.

Vragen en discussie

16.20 u.

Slotwoord

SPREKER

Philip Vanneste, gedelegeerd bestuurder, Groep Gidts.

VERSLAG

Philip Vanneste, gedelegeerd bestuurder van Groep Gidts (waaronder zowel Dominiek Savio als maatwerkbedrijf Mariasteen ressorteren), schetste de context waarbinnen de Slimmerfgoed-proeftuin 'Buitengewoon waardevol' werd uitgevoerd. Centraal stond het afscheid van 't Withuys. Dat was een iconisch schoolgebouw op de site, daterend uit 1958. Het complex had een grote emotionele waarde voor de erfgoedgemeenschap, maar was verouderd en niet meer functioneel. Het voldeed niet langer aan de actuele noden van de school. Renovatie bleek geen optie. Bijgevolg werd beslist om het gebouw af te breken en te vervangen door een nieuwbouw.

In 't Withuys, onder meer op de zolders, bevond zich heel wat erfgoed, zoals de historische collectie cliëntendossiers. De nakende afbraak plaatste de problematiek van waardering, selectie en bewaring van erfgoed dan ook hoog op de agenda. Het bestuur zou keuzes moeten maken, omdat alles bewaren financieel en praktisch niet haalbaar was. Om dat verantwoord aan te pakken en de keuzes niet louter te baseren op emoties, was de expertise van erfgoedprofessionals welkom. Via professor Pieter Verstraete werd contact gelegd met KADOC-KU Leuven omtrent het archief. Aangezien Cultureel erfgoed annuntiaten Heverlee en KADOC op dat moment Slimmerfgoed.be voorbereidden, kon Dominiek Savio op het geknipte moment instappen. Ook Erfgoedcel TERF, waarmee al samengewerkt werd bij de zestigste verjaardag van de organisatie, werd als partner betrokken.

Dominiek Savio blikt tevreden terug op de proeftuin. Er werden belangrijke resultaten geboekt op het vlak van het papieren archief, de objecten en verhalen en het audiovisueel erfgoed (zie daarover het verslag van de lezing van Aline Verbeeck en Joris Colla). De organisatie wil de komende jaren blijven inzetten op erfgoed, onder meer via de verdere uitbouw van een vrijwilligerswerking. Het is een bewuste keuze van het bestuur om daar middelen voor uit te trekken.

Philip Vanneste wijst ten slotte op de rol die de Slimmerfgoed-proeftuin gespeeld heeft bij de emotionele verwerking van de afbraak van 't Withuys. Door corona kon er geen afscheidsmoment georganiseerd worden. Maar het was voor de vele betrokkenen een geruststelling dat de waardering van het erfgoed zorgvuldig werd aangepakt en dat objecten of archieven niet zomaar in de container verdwenen. De geschiedenis van Dominiek Savio – een uniek verhaal van creativiteit, inzet en expertise – werd veiliggesteld voor de toekomst. Dankzij de goede bewaring en ontsluiting van het erfgoed kan dit ingezet worden in de publiekswerking (bezoekerscentrum) en kan het hopelijk uitgroeien tot een bron voor innovatief wetenschappelijk onderzoek.

SLIMERFGOED.BE

SLIMERFGOED.BE: INLEIDING

SPREKERS

Carine Dujardin, afdelingshoofd Dienstverlening en Expertisedeling, KADOC-KU Leuven.

Joris Colla, consulent Dienstverlening en Expertisedeling / beheerder ODIS, KADOC-KU Leuven.

VERSLAG

Slimerfgoed.be is een Vlaams erfgoedproject dat in 2019 van start is gegaan met een dubbele doelstelling: enerzijds het schoolerfgoed in het leerplichtonderwijs beter inzetten, anderzijds de zorg voor het schoolerfgoed verbeteren. Die doelstelling wordt gerealiseerd door innovatieve proeftuinen uit te zetten, door de resultaten en 'good practices' van die proeftuinen te delen op het platform Slimerfgoed.be (<https://www.slimerfgoed.be>) en door vorming en intervisie rond schoolerfgoed op te zetten.

Doorheen het project heeft zich een open netwerk gevormd van 'deelnemende' onderwijs- en erfgoedinstellingen. Daartussen worden evenwaardige partnerschappen ontwikkeld en systematisch erfgoed- en didactische skills samengelegd. De focus wordt op schoolerfgoed gelegd omdat het veel potentieel heeft (het is zowel pedagogisch interessant als maatschappelijk relevant) en omdat het meer waardering behoeft. De zorg ervoor is complex en niet omkaderd in het onderwijs.

Slimerfgoed bouwt bruggen tussen onderwijs en erfgoed en wil de aandacht voor schoolerfgoed duurzaam verankeren binnen beide sectoren.

Een overzicht van de Slimerfgoed-proeftuinen:

- (1) De proeftuin 'Intercultureel werken met schoolerfgoed' onderzocht hoe schoolerfgoed ingezet kan worden om te werken rond interculturaliteit. Er werden negen ontwerpprincipes en vijf educatieve pakketten ontwikkeld.
Zie: <https://www.slimerfgoed.be/s/start/item/87>.
- (2) De proeftuin 'Buitengewoon waardevol' focuste op de waardering van het erfgoed van een school voor buitengewoon onderwijs, Dominiek Savio in Gits. Zie de andere delen van dit verslag voor meer informatie.
- (3) Via de proeftuin 'Iedereen archivaris' wordt onderzocht hoe een school via de uitbouw van een vrijwilligerswerking en ondersteund door erfgoedorganisaties werk kan maken van een duurzame erfgoedzorg. De proeftuin werd voorbereid in het voorjaar van 2021 en wordt sinds september 2021 uitgerold in het Heilig-Grafinstituut in Turnhout.
Zie: <https://www.slimerfgoed.be/s/start/item/670>.
- (4) In de proeftuin 'Leerlingen maken (de identiteit van) de school!' maakten leerlingen van vier Brusselse scholen via schoolerfgoed de identiteit van hun school expliciet. Tegelijk stonden ze stil bij hun eigen identiteit.
Zie: <https://www.slimerfgoed.be/s/start/item/579>.

SPREKER

Prof. dr. Pieter Verstraete, hoofddocent Historische pedagogiek, Onderzoekseenheid Educatie, Cultuur en Samenleving, KU Leuven.

VERSLAG

Prof. Verstraete benadrukte hoe belangrijk het is aandacht te hebben voor de geschiedenis van de school. Keer op keer probeert hij het belang van geschiedenis en historisch onderzoek voor toekomstige pedagogen te onderstrepen. Zelf legde hij zich al toe op de geschiedenis van stilte in het onderwijs, wat bijvoorbeeld tot uiting komt in de opkomst van het stil lezen. Voorheen werd vooral luidop gelezen, iets wat ervaren werd als een verlies van leertijd. Want luidop lezen verloopt een per een, terwijl de anderen alleen maar kunnen luisteren. Met het stil lezen wilde men het anders aanpakken. Dit inzicht kan gelinkt worden aan maatschappelijke debatten in het onderwijs vandaag. Vooraleer je iets opgeeft, is het immers zinvol je af te vragen waarom en hoe het er ooit is gekomen.

En waarom is aandacht voor de geschiedenis van handicap dan zo belangrijk? Omdat in de samenleving handicap nog steeds te veel vergeten wordt. Denk bijvoorbeeld maar aan het (uitlach-)incident waarover William Boeva onlangs getuigde in de pers. Het spotten met mensen met een handicap is niet het eigenlijke probleem, maar wel dat we als samenleving mensen met een beperking niet echt een plek toekennen. We vergeten ze. En daar moeten we tegen strijden als mens, als pedagoog, en zeker als erfgoedmedewerkers en geschiedschrijvers.

Voor prof. Verstraete vormde de publicatie 'The new disability history' van Paul Longmore en Lauri Umansky (2001) een enorme inspiratiebron. En ook deze uitspraak van Douglas Baynton: "Disability is everywhere when you start looking for it, but conspicuously absent in the histories we write."

Het voornoemde boek is het resultaat van activisme in de Verenigde Staten in de jaren '60 en '70. Het is gebaseerd op een sociaal-constructivistische visie die een verschil aanduidt tussen een handicap en een beperking. Een handicap is namelijk gerelateerd aan de wereld van biologie en geneeskunde: het gaat om een objectief vast te stellen gegeven. Het sociaal constructivisme daarentegen zegt: iemand met een beperking wordt maar beperkt *in een maatschappij*. Het hebben van bijvoorbeeld slechts één arm kan in een bepaalde maatschappij misschien helemaal geen probleem zijn, in een andere wel. Het sociaal constructivisme heeft ervoor gezorgd dat handicap wordt benaderd als een sociaal fenomeen, en niet als iets dat enkel behoort tot het domein van de geneeskunde. In dit boek wijzen de auteurs er bovendien op dat als men de geschiedenis optekent van mensen met een beperking, het dan belangrijk is om hen ook zelf aan het woord te laten en een stem te geven. Alleen zo kan het beeld in de maatschappij veranderen. Want mensen met een beperking worden vaak gezien als mensen die in de eerste plaats afhankelijk zijn van anderen. Maar uiteraard kunnen zij – ook al ben je afhankelijk – actief zijn en een bijdrage leveren aan de samenleving. De intenties van de

SLIMERFGOED.BE

auteurs zijn nog steeds meer dan actueel. Want ook vandaag worden bijvoorbeeld nog steeds flagrante overtredingen gemaakt, zoals drempels in gebouwen die te hoog zijn e.d. Dit laat zien dat mensen met een beperking nog vaak vergeten worden.

We staan dus voor de opdracht om het vergeten de strijd aan te binden. En erfgoed kan daarbij helpen. Nu zijn er bijvoorbeeld de publieke debatten over de standbeelden van Leopold II, of over 'De man die de wolken meet', het beeld van Jan Fabre dat zich op het dak van deSingel bevindt. Daar is een cancelbeweging aan de gang, die weggaat van problematische beelden en ze uit de publieke ruimte wil weren. Maar daar moeten we tegen reageren. Want wat wordt weggehaald, wordt vergeten. Het is veel beter om er gesprekken over te voeren en er een gemeenschappelijkheid rond proberen te realiseren. Op die manier ga je nieuwe samenlevingsvormen mogelijk maken.

Erfgoed kan dus absoluut dienen als tegengif tegen het vergeten of, anders gezegd, tegen culturele dementie. Ook op academisch niveau wordt gestreefd naar een inclusieve onderzoeksomgeving, wordt het belang van participatie erkend en wordt epistemologisch geweld vermeden. Want geweld bestaat in vele vormen. Je kan een vuist maken, en dan is het meteen voor iedereen duidelijk dat geweld wordt gehanteerd. Maar je kan ook in gesprek gaan met iemand en specifieke begrippen gebruiken waarvan je kan vermoeden dat je gesprekspartner ze niet kent. Dat is eigenlijk ook een wapen om iemand buitenspel te zetten. Dit soort geweld gebeurt vaak ten aanzien van mensen met een beperking.

In onze academische maatschappelijke opdracht:

- is publiekswerking cruciaal;
- willen we de eigenwaarde van mensen met een beperking herstellen;
- willen we bewustwording creëren bij mensen zonder beperking (zodat ze nadenken over de vooronderstellingen die ze hebben);
- willen we onbewuste angst wegnemen bij mensen zonder beperking;
- willen we een bijdrage leveren aan een inclusieve maatschappij.

Wat moeten we dan begrijpen onder een inclusieve maatschappij? Tot nu toe lag de focus daarbij op verlichte waarden, de nadruk op 'égalité, fraternité, liberté'. Zeker 'liberté' vormde een heel groot richtpunt voor een inclusieve samenleving. We zijn op het punt gekomen dat we het erover eens zijn dat mensen met een beperking tot autonomie kunnen worden gebracht en dat ze een onafhankelijk leven kunnen uitbouwen. Ze kunnen opkomen voor zichzelf en krijgen een stem.

Voor prof. Verstraete zit hier net het probleem: de focus is te sterk bij het individu komen te liggen. We verwachten alles van het individu. Maar eigenlijk zijn we samen – als samenleving – verantwoordelijk. Dus moeten we samen ten strijde trekken tegen het vergeten. We mogen het accent niet alleen leggen op de kracht van mensen met een beperking of op individuele realisaties, maar moeten hen ook benaderen als fragiele personen. We kunnen als mens niet alles alleen. Niemand kan dat. We zijn nu eenmaal afhankelijk van anderen. We moeten fragiliteit een beetje meer plaats (durven) geven in onze maatschappij. Zo kunnen we groeien naar een meer inclusieve samenleving.

VOORSTELLING VAN DE RESULTATEN VAN DE SLIMERFGOED-PROEFTUIN 'BUITENGEWOON WAARDEVOL'

SPREKERS

Aline Verbeeck, inhoudelijk stafmedewerker, Erfgoedcel TERF.

Joris Colla, consulent Dienstverlening en Expertisedeling / beheerder ODIS, KADOC-KU Leuven.

VERSLAG

De afbraak van 't Withuys op de site Dominiek Savio vormde de aanleiding om het aanwezige erfgoed te inventariseren, te waarderen en verantwoord op te bergen. Dat proces verliep tussen 2019 en 2021. Het waarderen van het papieren archief, het museale erfgoed, de verhalen en het audiovisuele erfgoed is op een participatieve manier aangepakt om diverse perspectieven toe te laten. Zowel onderzoekers, erfgoedwerkers, leerkrachten, leerlingen, personeel van Savio en van andere scholen namen deel. Begeleiding gebeurde door KADOC-KU Leuven (Joris Colla) en Erfgoedcel TERF (Aline Verbeeck).

Aanpak papieren archief

De omvangrijkste reeks in het archief zijn de cliëntendossiers. De administratieve / juridische bewaartermijn is 30 jaar. De omvang van de reeks maakte een volledige bewaring op de site niet haalbaar. Als resultaat van de waarderingsoefening werd een selectie criterium uitgewerkt: een beredeneerde steekproef (elk 25^e dossier en elk 6e jaar) en enkele gekende belangrijke dossiers blijven behouden. Door het unieke karakter en de grote onderzoekswaarde (de geschiedenis van Dominiek Savio, de geschiedenis van onderwijs en zorg, biografisch en genealogisch onderzoek) van de reeks werd uiteindelijk toch beslist ze volledig te bewaren. Daartoe werden de dossiers ouder dan 30 jaar (35 strekkende meter) toevertrouwd aan het gemeentelijk archief van Hooglede via bewaargeving. Op de site van Dominiek Savio zal het andere archief, waarvoor diverse bewaartermijnen gelden, terecht komen in het facilitair gebouw. Het beheer zal gebeuren door vrijwilligers onder begeleiding van KADOC.

Aanpak museaal erfgoed en verhalen

Eerder werden al verhalen verzameld en gebundeld in een publicatie (2008, n.a.v. het 50-jarige jubileum). Naar aanleiding van het 60-jarige jubileum in 2018 werd in samenwerking met Erfgoedcel TERF een project mondelinge geschiedenis opgestart. De dynamiek van dit project leverde interessante getuigenissen op met o.m. pioniers en personeel, net als foto's, filmmateriaal en objecten. Dat materiaal werd gedigitaliseerd en wordt ingezet voor de ontsluiting van de site. Uit de waardering werd geconcludeerd dat materiaal met een duidelijke meerwaarde voor de geschiedenis van Dominiek Savio bewaard moest blijven, net als materiaal dat de pioniersrol van Dominiek Savio op het vlak van begeleiding illustreert en steunmateriaal op maat van mensen met een beperking. Emotie speelt in de keuze ook een

SLIMERFGOED.BE

erg belangrijke rol. Zo'n 131 erfgoedobjecten werden door vrijwilligers onder begeleiding van Erfgoedcel TEERF verantwoord verpakt, gefotografeerd, geregistreerd en worden ontsloten op Erfgoedinzicht.be. Een kunstenaar gaat aan de slag om de waardevolle glasramen en het oude torentje van 't Withuys in de nieuwbouw te integreren. Via de ErfgoedApp zal een 360°-opname van het verdwenen Withuys aangeboden worden. Bovendien is ook de afbraak ervan fotografisch gedocumenteerd.

Aanpak audiovisueel archief

Een grote collectie films en foto's (digitaal en gedigitaliseerd) werd door een vrijwilliger beheerd in Lightroom (software; vandaag is bv. Photo Mechanic beter). Een gesloten Facebookgroep (GDPR is minder een probleem, maar het is niet helemaal zonder risico) vormt een dynamische 'community' rond Groep Gidts. Het resultaat van de waardering maakte de nood aan een goede bewaring, maar ook aan goede richtlijnen omtrent selectie, bewaring en metadatering duidelijk. Hieraan wordt gewerkt in samenspraak met KADOC en Erfgoedcel TERF. De vrijwilligerswerking wordt heropgestart.

SPREKERS

Ina Verrept, stafmedewerker, Erfgoedcel Brugge.

VERSLAG

De (deel)collectie hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking van de Spermalieschool is via dit project gewaardeerd en ontsloten. Het gaat onder meer over kleine landschapsmaquettes die door de zusters werden gemaakt, oude brailleschrijftoestellen, miniatuurmodellen en andere hulpmiddelen van de voorgaande eeuw tot nu.

Inventariseren en waarden

Het inventariseren en digitaliseren van deelcollecties van Spermalie gebeurde tot hiertoe al door een dynamische groep vrijwilligers, hoofdzakelijk oud-leerkrachten. Zo bv. de bibliotheek Louis Carton (een samenwerking tussen de Erfgoedcel en de Erfgoedbibliotheek Brugge) en de collectie hulpmiddelen. Via de [databank van Erfgoed Brugge](#) en [Erfgoedinzicht.be](#) is die informatie toegankelijk gemaakt. Voor de doelgroep zelf is deze informatie echter niet toegankelijk. Daartoe werd een project (met subsidie van de Vlaamse overheid) opgestart. Het waarderingstraject gebeurde niet enkel met de vrijwilligers van De Kade en andere partners, maar ook met de oorspronkelijke doelgroep. Mensen met een visuele beperking werden uitgenodigd hun verhaal, beleving en emotie bij de objecten te delen. Niet om in de collectie te wieden, wel om ze te documenteren.

Naar een inclusieve collectiepresentatie

Een tweede fase van de projectsubsidie maakte het mogelijk om een artistiek talent ([Tonia Inden Kleef](#)) en een doctor in de Letteren ([Piet Devos](#)) te betrekken bij de opmaak van een tentoonstelling. Een selectie van hulpmiddelen is in de tentoonstelling gepresenteerd. Er werden audiogetuigenissen van oud-leerlingen, leerkrachten en directeurs afgenomen, en per schoolvak werd een getuige ambassadeur. 'Geurkunstenaar' Peter De Cupere ontwierp een geuralfabet op basis van de associaties met brailletekens door mensen met een visuele beperking. De tentoonstelling in Leuven liep gelijktijdig met het DisABILITY-filmfestival waar ook interviews duiding gaven bij sommige films. De toekomst van het project? De tentoonstelling kan rondreizen, en mogelijk wordt ze verankerd in De Kade.

Erfgoed speelt een rol in een inclusieve samenleving

Een [filmpje met Inge Piotrowski](#), fan van braille, legt aan de hand van de deelcollectie Spermalie uit hoe hulpmiddelen vroeger werden ingezet om blinden en slechtzienden te laten 'lezen en schrijven'. Een schrijfplank, prikbord, priknaald, het schrijven in spiegelschrift ... verdwijnen. Ze demonstreert een brilleschriftmachine uit de 19^e eeuw en een pichtmachine van rond 1900 op een feilloze manier. Nu zijn de brailleleesregel of de brailleprintmachine

SLIMERFGOED.BE

hulpmiddelen bij de computer, terwijl de iPhone standaard een spraakfunctie heeft. Een verhelderende terugblik op de geschiedenis in enkele minuten.

Het project 'De wereld binnen handbereik' is een samenwerking tussen vzw De Kade en Erfgoedcel Brugge, in samenwerking met Piet Devos, Tonia In den Kleef, KADOC-KU Leuven, Musea Brugge, Licht en Liefde, Instituut Ganspoel, Museum Dr. Guislain, KU Leuven.

